Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra kulturologie

Obecná teorie a dějiny umění a kultury - Kulturologie

PHDR. JANA GOMBÁROVÁ

ISLÁMSKÁ KULTURA V EURO-STŘEDOMOŘSKÉM DIALOGU A JEJÍ REFLEXE V ČESKÝCH ZEMÍCH

Islamic Culture in Euro-Mediterranean Dialogue and its Reflection in the Czech Lands

Teze disertační práce

Školitel - PhDr. Václav Soukup, CSc.

2013

Hlavním cílem disertační práce byla reflexe islámské kultury v rámci euro-středomořského multikulturního dialogu se specifickým ohledem k situaci v České republice.

Jedním z dílčích cílů disertační práce bylo nastínit život arabské komunity, její přibližný počet, sociálně-kulturní původ, vzdělání a postavení v české společnosti. Koncentruje se na soužití komunity s většinovou českou společností, smíšená manželství a míru udržování islámských tradic ve smíšených rodinách. Dalším dílčím cílem práce je přehled arabských organizací i českých nevládních společností, které se angažují v kulturních a společenských stycích s arabskými zeměmi, jakož i cíle a aktivity těchto organizací. Nedílnou součástí práce je rozbor evropských a českých představ o "Orientu", "orientálcích" a „orientalistech“. Část práce se zabývá tradiční i soudobou představou o ženě v Orientu. Pozornost je věnována nejvýznamnějším historickým i současným islámským památkám v České republice, jejich stavu a využívání. V závěru práce je vyhodnoceno vnímání orientální kultury a muslimské komunity v české společnosti, zda a do jaké míry ovlivnila a ovlivňuje tato komunita kulturu života obyvatel v ČR. Značná část práce je založena na vlastním výzkumu.

Autorka si vybrala téma, jímž se zabývá více než dvacet let, kdy se pohybuje mezi arabskou komunitou v České republice. Navštívila řadu zemí Blízkého východu (Sýrie, Libanon, Jordánsko, Izrael, Palestinská území, Egypt) i Maghribu (Libye, Tunis). V Libyi a Sýrii měla možnost pobývat delší dobu na začátku devadesátých let jako doprovod manžela na jeho diplomatické misi. Po návratu do ČR pracovala rok pro egyptskou obchodní společnost Artoc, která získala mj. licenci na dovoz vozů Škoda do Egypta. Své pozitivní zkušenosti z Orientu i ze spolupráce s arabskou komunitou v Čechách využila v práci pro Společnost česko-arabskou, nevládní organizaci organizačně spadající pod gesci Ministerstva zahraničních věcí ČR. V rámci akcí Společnosti česko-arabské se zapojila do přípravy řady výstav, přednášek, seminářů. V roce 2005 a 2007 připravila a řídila v rámci Společnosti česko-arabské projekty neformálního vzdělávání-výměny mládeže evropského programu Youth s názvem *„Multikulturní dimenze jižní Moravy (střední Evropa v kontaktu s islámskou kulturou)“*, kterého se zúčastnili studenti a pedagogové univerzit z Prahy, Bratislavy, Varšavy, Lodže a Istanbulu. Od roku 2001 je členkou předsednictva společnosti a od roku 2009 působí v redakční radě Bulletinu Společnosti česko-arabské. Od roku 2005, kdy byla v Alexandrii založena nadace Anny Lindh Foundation (ALF) pro středomořský dialog, se zapojila do akcí této organizace. V roce 2007 zastupovala Společnost česko-arabskou v Budapešti na školení ALF nazvaném *„Training for trainers“* (školení školitelů), kterou nadace pořádala pro středoevropskou síť nevládních organizací. V roce 2010 reprezentovala Společnost česko-arabskou na fóru v Barceloně, které pořádala nadace ALF a kterého se zúčastnilo více než 1000 nevládních organizací euro-středomořského regionu. Tématu multikulturní výchovy se věnuje i ve své profesi pedagoga na soukromých vyšších i vysokých školách zdravotnických, kde napsala a vedla několik projektů vzdělávání mládeže i učitelů v multikulturní výchově. V roce 2005-2007 řídila projekt *„Specifika ošetřovatelství v zemích Evropské unie – ošetřovatelská péče v multikulturní společnosti a ošetřovatelská péče kulturních jazykových menšin (neslyšících)“* a v letech 2006-2008 *„Mentor v ošetřovatelské péči o seniory ve Velké Británii a v České republice“*. V obou projektech se jednalo o výměnu zkušeností s partnery ze zdravotnických zařízení a škol z Velké Británie, Spolkové republiky Německa. K úspěchu projektů o ošetřovatelské péči v multikulturní společnosti i projektů Youth přispěla zásadním způsobem arabská komunita, jejíž zástupci pomáhali přednáškami i pozváními do mešit jak v Brně tak Praze. Výsledky zjištění všech aktivit včetně náročných projektů pak formovaly detaily této disertační práce.

Při výzkumu zvolené problematiky byl z hlediska metody zvolen především analytický přístup, jenž se promítl do koncipování jednotlivých kapitol. Syntetický přístup je uplatňován zejména v první do značné míry teoretické kapitole. Ve druhé kapitole je použita

rovněž komparativní metoda. Další kapitoly kombinují věcné členění s chronologickým přístupem. Životní osudy většinově dlouholetých arabských imigrantů v České republice včetně smíšených manželství byly zkoumány autobiografickou metodou osobního interview.

Metodologickým a teoretickým východiskem této reflexe zůstává teorie „konce dějin" Francise Fukuyamy a „střetu civilizací" Samuela P. Huntingtona, jež vyvolaly širokou a nezřídka kontroverzní diskusi ve světě i u nás. Mezi novější katastrofické scénáře patří publikace Waltra Laqueura *Poslední dny Evropy,* podle níž dojde v Evropě v příštích desetiletích k velkým změnám. Kniha amerického religionisty Roberta Spencera *Islám bez závoje*, jež byla napsána v reakci na atentáty 11. září 2001, prohlašuje, že terorismus stejně jako absolutismus je islámu vlastní. Publikace španělské profesorky filosofie Magdy Rosy María Rodrígez *Neexistující Al-Andalus* přichází s demýtizací andaluského multikulturního zázraku středověkého muslimského Španělska. A konečně kniha *Deutschland schafft sich ab* (Německo se rozkládá) německého bankovního experta Thilla Sarazina, vydaná v českém překladu koncem roku 2011, se věnuje problematice muslimských přistěhovalců, kteří většinově nejeví ochotu se integrovat do německé společnosti. Přistěhovalci z Turecka, severní Afriky a Blízkého východu jsou podle autora v průměru hloupější než německá populace, jen se mnohem rychleji rozmnožují.

V 90. letech, kdy některé arabské země podnikly kroky k demokratizaci, vznikla řada evropských institucí na podporu mezikulturního dialogu a vše se zdálo na nejlepší cestě i pro oblast Středomoří. Barcelonská konference v listopadu 1995 během španělského předsednictví svedla ke stolu 15 zemí Evropské unie a 12 zemí jižního Středomoří. Česká republika spolu s dalšími zeměmi východní a jižní Evropy se stala členem v roce 2004, po přijetí do Evropské unie. Deklarace přijatá na závěr barcelonské konference v roce 1995 stanovila priority a zásady vzájemné politické a hospodářské spolupráce zúčastněných zemí. Zavazovala Evropskou unii ke zvýšení hospodářské pomoci zemím jižního a východního Středomoří. Programy činnosti se soustředily zhruba do pěti tematických bloků: V oblasti politické se evropské země zavázaly přispět ke spravedlivému a komplexnímu řešení blízkovýchodního konfliktu, na straně jižního křídla byl kladen důraz na politický pluralismus a větší participaci žen a mládeže. Členské země Evropské unie se také v souvislosti s aférou kolem dánských karikatur Proroka Muhammada zavázaly vystupovat společně proti xenofobii, rasismu, netoleranci a zdůraznily respekt vůči všem náboženstvím. V oblasti ekonomické se plánovaly reformy zaměřené na vytvoření euro-středomořské zóny volného obchodu do roku 2010. Dalšími oblastmi byla kulturní a školská spolupráce, ekologická dimenze, která obsahovala závazek vyčistit Středozemní moře do roku 2020, a konečně problematika migrace a sociální integrace. Zlepšena měla být také spolupráce v potírání obchodu s drogami a zločinnosti.

Některé země, jako Maroko a Tunisko, stanovily euro-středomořský projekt svou prioritou. Velkým problémem projektu však od počátku byla ekonomická nerovnost obou středomořských břehů, projevující se v produktivitě práce, rozvoji bankovních systémů, struktuře ekonomické aktivity, zaměstnanosti, pracovní mobilitě a také rozdílnosti zájmů obou břehů. Zatímco země jižního Středomoří preferovaly spolupráci v oblasti ekonomické či finanční, členské země Evropské unie akcentovaly otázky bezpečnostní. Evropské úsilí prosazovat v jižních zemích politické reformy chápaly jižní státy jako formu vměšování. Problémem byl také pokračující blízkovýchodní konflikt. Desetileté jubileum Barcelonského procesu v listopadu 2005 bylo rozčarováním, kdy bylo nutno přiznat, že namísto modernizace euro-středomořského regionu se divergence obou břehů prohloubila. Podle většiny specialistů byl projekt od počátku *„mission impossible"*. V červenci 2008 byla z iniciativy francouzského prezidenta Sarcozyho v Barceloně založena Unie pro Středomoří jako pokračování Barcelonského procesu. Klade si realističtější cíle jako například výměna v oblasti školství a kultury, kde se dosáhlo poměrně významných výsledků. V roce 2010 však

začaly být schůzky bojkotovány z arabské strany kvůli situaci v Palestině a od roku 2011 je znemožňují výměny politických garnitur v zemích, kde proběhlo „arabské jaro“.

K Barcelonskému procesu se úzce váží aktivity řady nevládních organizací. Na evropské úrovni je to zejména Nadace Anny Lindh (Anna Lindh Foundation, ALF), která vznikla v Haagu v listopadu 2004 k výročí Barcelonského procesu a v současnosti zahrnuje 43 zemí. Nadace si klade za cíl podporu dialogu a porozumění mezi kulturami ve Středomoří. Spolupráce se koncentruje v oblastech činnosti, jako je vzdělávání, kultura a umění, udržení míru, migrace a náboženství. Sídlo nadace ALF je v egyptské Alexandrii. V jejím čele stojí Rada ředitelů a Poradní výbor. Je řízena prostřednictvím národních sítí *(Network of networks)*. Jednou z nejdůležitějších rolí nadace je poskytování grantů neziskovým organizacím na rozvoj jejich aktivit. Přímo v Alexandrii i v dalších členských zemích, které poskytnou zázemí, jsou pořádána školení. Příkladem takového školení je školení školitelů napsání projektu *(Training for trainers)* středoevropské sítě, kterého se účastnila autorka práce v dubnu 2007 v Budapešti. V březnu 2010 nadace uspořádala v Barceloně fórum, jehož se zúčastnilo přes 1000 nevládních organizací včetně zástupců české sítě. Nadace uděluje také ceny za podporu mezikulturního dialogu. V České republice je kontaktním a koordinačním centrem sítě nadace Ústav mezinárodních vztahů v Praze, patřící pod Ministerstvo zahraničí ČR. Vedoucím české pobočky je PhDr. Jaroslav Bureš.

Vývoj v posledních letech v severní Africe, na Blízkém východě i ekonomická krize v Evropě a Spojených státech však nepřejí multikulturnímu dialogu. Oblast Blízkého východu a ideologie islámu je v centru pozornosti od začátku devadesátých let, kdy na Západě islám vystřídal komunismus jako tradičního nepřítele. Evropské plány na vytvoření rozsáhlé euro-středomořské spolupráce byly v posledních dvou letech vystřídány válečnou rétorikou některých evropských vůdců. Z muslimských i dalších zemí zaznívají hlasy, že bývalé koloniální velmoci zejména Francie a Velká Británie se pod záminkou podpory demokracie snaží znovu dobýt muslimský svět bohatý na ropu a další suroviny. Evropská média informují o masovém přílivu imigrantů a problémech jižních částí Evropy, které příliv imigrantů nezvládají. Mezi nejvíce postižené země patří Itálie. „Arabské revoluce“ s kontroverzními výsledky, které začaly na přelomu let 2010-2011 v Tunisku, se následně přenesly do Egypta, Jemenu, Bahrajnu, Libye a Sýrie. S nadějemi na prosazení demokracie přinesly nástup islamistických politických sil.

Válka v Libyi odstartovala masový nekontrolovatelný příliv uprchlíků ze subsaharské Afriky, kteří žili v této zemi díky rozvinuté spolupráci libyjského vůdce al-Qadhdhafího s africkými zeměmi. Itálie uzavřela v roce 2008 dohodu s libyjskou vládou, podle níž se italská vláda zavázala poskytnout Libyi podporu při společném hlídkování na moři před libyjskými břehy, nicméně libyjská vláda si do dohody prosadila odškodnění za dobu kolonizace od roku 1911 do roku 1945. Dohoda však nebyla italským parlamentem schválena a Libyjci se smlouvou necítili vázáni. K italským břehům neustále připlouvaly lodě s africkými uprchlíky. Po zahájení vojenské intervence spojenců v březnu 2011 se příliv uprchlíků zmnohonásobil. Problémy s uprchlíky ze subsaharské Afriky hlásila také Malta, a to již od roku 2009.

V současnosti aktuální občanská válka v Sýrii si podle OSN vyžádala více než 60 000 obětí. Do sousedních zemí zatím uprchlo kolem půl milionů lidí. Čísla se každým dnem zvyšují. Lidé utíkají nejen před boji, ale také před prudce rostoucími cenami. Z evropských zemí hlásí největší nápor Švédsko. Světová i česká média přinášejí stále častěji důkazy o tom, že syrskou opozici podporuje al-Qá´ida a další extremistické sunnitské skupiny z Iráku či wahhábité ze Saúdské Arábie.

Válečným šílenstvím v severní Africe i v Sýrii utrpělo také světové kulturní dědictví. V Libyi za dohledu policie buldozery demolují mešity, knihovny i posvátné hroby. O ničení některých římských památek v poušti přinesl informace pořad dokumentující současnou práci

italských a německých archeologů v Libyi, nazvaný „Leptis Magna“, a odvysílaný na druhém programu České televize 19.1.2013. Také v Sýrii dochází k úmyslnému ničení zejména křesťanských památek.

Průzkumy veřejného mínění mezi Evropany poukazují na vysokou míru negativních emocí v souvislosti s muslimy. Více než třetina Němců se domnívá, že muslimové ohrožují tradiční životní styl země a představují hrozbu pro evropské hodnoty i čistě bezpečnostní riziko. Nejvyšší procento respondentů spojuje muslimy s útlakem žen, o něco méně pak vidí rovnítko mezi islámem a terorismem. Vysoká míra negativních emocí byla zaznamenána také v zemích jako Švédsko, Nizozemsko, Belgie, Dánsko i Rakousko. Nejnižší míru vykazovala Velká Británie.

V období let 2010 a 2011 přinesla média řadu výroků evropských politiků. V říjnu 2010 přišla média s výroky německé kancléřky Angely Merkelové s titulkem *„Multikulturní koncept ztroskotal“*. V únoru 2011 se britský premiér David Cameron na bezpečnostní konferenci v Mnichově vyslovil pro aktivní obranu západních hodnot: právního státu, národní identity či rovnosti mužů a žen. *"Je čas otočit stránku minulosti, která neuspěla."* Evropa podle něj byla dlouho příliš tolerantní vůči islámskému extremismu. Velmi radikálně se vyjádřil britský europoslanec Nick Griffin, který měl pro BBC prohlásit: *„Lodě s přistěhovalci bych rovnou potápěl.“ "Evropa musí dříve či později zavřít hranice, nebo ji třetí svět pohltí."* Na otázku, zda by zabíjel lidi na moři, odpověděl: *"Naházel bych jim záchranné čluny, ať se dopraví zpět do Libye.“* V únoru 2011 se nechal slyšet také francouzský prezident Nicolas Sarkozy: *„Příliš jsme se zabývali identitou jedince, který přicházel, a ne dost identitou země, která ho vítala,“ „Svoboda projevu. Svoboda vyznání. Demokracie. Vláda zákona. Stejná práva bez ohledu na rasu, pohlaví či sexuální orientaci - to nás jako společnost definuje. Patřit sem znamená věřit v tyto hodnoty.“* „*Doktrína státního multikulturalismu vyzývala různé kultury, aby si žily svými oddělenými životy*.“

Historické kontakty mezi různými kulturami a civilizacemi v oblasti Středomoří a Blízkého východu existovaly od starověku. Vztah Evropy k Orientu vyjadřuje latinské motto *„Ex oriente lux"*. K této problematice se váže „orientalismus“. Používání termínů *Orient, Západ, Islamofobie* je velmi různorodé. Podle některých specialistů „Orient“ v našich zeměpisných šířkách může znamenat jak východ, tak západ. Orientem je Maroko i severní Afrika včetně Sahary. Nové poznatky způsobují, že Orient je dnes prakticky všude. Na východě, na západě i na jihu.

Výsledky zejména italských archeologických výzkumů na několika pobřežních lokalitách Libye v posledních letech ukázaly na kontakty s řeckými obchodníky už od 14. století př. n. l. Evropa převzala z Orientu téměř vše: písmo, zemědělství, architekturu, filosofii, také patrně despocii. O Orientu psali řečtí i římští historikové, Herodotos nebo Sallustius. Alexandr Veliký byl obdivovatelem Orientu. Na druhé straně Korán připomíná Alexandra Velikého v posledním příběhu 18. súry Jeskyně (verše 83–110), kde se zmiňuje o Dvourohém *(Dhú-l-Qarnajn)*, mocném vládci Západu a Východu. Důsledkem tažení Alexandra Velikého byl vznik helénismu, kdy se prolínaly v civilizační kultuře řecké prvky s orientálními. Výjimečný byl tím, že měl v programu spolužití s jinými, zejména východními kulturami. Zaznívaly myšlenky světoobčanství, idea svornosti a pospolitosti říše Makedoňanů a Peršanů. Silnou stránkou doby bylo, že v rámci „multikulturalismu“ se hledalo to nejlepší ze všech civilizačních a kulturních možností, které se nabízely. O mísení evropských a orientálních prvků v architektuře píše často časopis *Velbloud*. Příkladem je Andžar, velmi zachovalé město na libanonsko-syrské hranici vybudované v 8. století ummajovským chalífem al-Walídem v římském stylu, kde ke stavbě sloupořadí na hlavních ulicích byly užity ozdobné hlavice starých korintských sloupů.

Znalost starověké řecké filozofie se do středověké západní Evropy vracela přes multikulturní muslimské Španělsko, kde společně žili muslimové, křesťané i judaisté.

V nakladatelství Academia v edici Orient vyšly nedávno překlady andaluských arabských filozofů *Živý, syn bdícího* (Robinsoniáda) Abú Bakra Ibn Tufajla (Abubacer, 1110-1185), narozeného nedaleko Granady, a také *Rozhodné pojednání o vztahu náboženství a filosofie* Ibn Rušda (Averroes, 1126-1198), narozeného v Córdobě, představitele „teorie dvojí pravdy“, podle níž je filozofie nejvyšší pravdou, zatímco náboženství má symbolický význam pro ty, kteří nejsou schopni pochopit filozofii.

Podle názoru arabských specialistů Evropa nikdy nepochopila myšlenkovou šíři, kulturu ani civilizaci islámského světa. Podle Edwarda Saida byl Orient pro Evropu od počátku něčím víc než jen souhrnem empirických faktů, a přinejmenším do začátku 18. století se evropský pohled na jednu z orientálních kultur - islám, neopíral o její skutečnou znalost. Edward Said v souladu s všeobecným arabským míněním ostře odsuzuje orientalisty, které líčí jako pouhé nástroje západního imperialismu. Slovenská orientalistka Jarmila Drozdíková vzpomíná, že po uvedení knihy Edwarda Saida se začali sami sebe ptát, zda opravdu svou činností mohli napomáhat k vytváření deformovaného obrazu jiných kultur. Většina orientalistů se shoduje, že jejich poznatky a doporučení nebývají politiky brány vážně. Dobře míněné rady a informace jsou vykořistěny a překrouceny. Kdyby západní politici jednali v intencích toho, co jim orientalisté radí, bylo by to k prospěchu Západu i Orientu.

Italský specialista arabského původu, ředitel výzkumu románských jazyků na univerzitě ve Florencii, Mahmoud Salem Elsheikh, jmenuje hlavní představitele evropské literatury, jejichž díla přispěla k falzifikaci a dezinterpretaci dějin a jimiž podle něj utrpěl image islámu nejvíce. Guibert z Nogentu (1055-1124), francouzský benediktinský mnich a jeden z kronikářů první křížové výpravy, vylíčil arabsko-islámskou kulturu jako éru barbarů zodpovědnou za pokřivení idejí řecko-římské antiky. K dalším autorům patřili Brunetto Latini (1220-1294), italský filozof a státník a Dantův opatrovník a učitel a autor francouzsky psaného díla *Trésor* (*Poklad*), Dante Alighieri (1265-1321) a Francesco Petrarca (1304-1374). Z děl to pak byly středověký hrdinský epos *Píseň o Cidovi* (*Cantar de mio Cid*) Rodriga Diaz z Vivaru, popisující boje s Maury, rytířský epos *Zuřivý Roland (Orlando furioso)* Ludovica Ariosta (1474-1533), popisující boj Karla Velikého proti invazi Saracénů a rytířský epos *Osvobozený Jeruzalém* (*Gerusalemme liberata*), jehož námětem jsou události první křížové výpravy a boj mezi křesťany a muslimy během obležení Jeruzaléma, dílo Torquatta Tassa (1544-1595). Ztvárnění islámu v dílech je podle Edwarda Saida i Mahmouda Elsheikha příkladem schematismu, morální nejistoty Západu i syndromu dlužníka. Podle Andrew Wheatcrofta viděli byzantští autoři od sedmého století v islámu smrtelné nebezpečí pro křesťanstvo, větší, než jakým kdy byli Peršané. Události, jako dobytí Jeruzaléma v roce 1099, pád Cařihradu v roce 1453, obléhání Vídně v r. 1529 mělo vždy konkrétní negativní důsledky pro Západ.

Zásadní změna pojímání Orientu nastala v osvícenství 18. století, jež znamenalo mimo jiné zakládání vědeckých společností a v rámci nich odkrývání mimoevropských kultur. Turecké nebezpečí přestávalo Evropu ohrožovat a Orient se stával exotikou a módou. Velmi detailní a přesné kresby evropských badatelů a cestovatelů umožnily dokumentaci architektury, urbanistického rozvoje i každodenního života i přiblížení konkrétních historických událostí a osobností. Významným příspěvkem byli i malíři-orientalisté 19. století, mezi něž patřili Eugène Delacroix (1798–1863) nebo Jean Léon Gérôme (1824-1904). Móda budoárů, celých staveb (minaret v Lednici na jižní Moravě), životního stylu.

České země nikdy nepatřily mezi koloniální velmoci. Turecké nebezpečí bylo daleko větší na Moravě než v Čechách. Morava se stala na začátku 17. století nárazníkovou zemí. Obecně však byla v Čechách a na Moravě oblast Blízkého východu spojena od raného středověku s touhou spatřit Svatou zemi. České země se zapojovaly i do křížových výprav. Během 16. století začaly vycházet i první psané noviny, informující o válkách s Turky v Uhrách. Doba humanismu a rozkvětu rudolfínského manýrismu přinesla řadu významných

prací a cestopisů. Mezi nejslavnější bezesporu patří *Antialkorán* Václava Budovce z Budova (1551–1621), v němž burcuje velmi naléhavě proti tureckému nebezpečí. O tureckých válkách psal také Bartoloměj Paprocký z Hlohol (1543-1614). Bojů proti Turkům se zúčastnil Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic (1564–1621). A kontaktům s Orientem se nevyhnul ani Jan Ámos Komenský, který se před pronásledováním po porážce na Bílé hoře uchýlil na sedmihradské území, jež bylo vazalským územím pod osmanskou vládou. Snad nejznámějším odrazem Orientu v české literatuře je *Strakonický dudák* Josefa Kajetána Tyla. Švandova cesta do ciziny se odehrává nejspíše na území Osmanské říše. Orient navštívil také Jan Neruda. V roce 1871 podnikl několik cest mj. do Řecka, Turecka a Egypta. Své dojmy sepsal v *Obrazech z ciziny*. Orient byl donedávna inspirací. Slovy jednoho z cestovatelů Radima Seltenreicha. *„Není již sice tím, čím býval – největším dobrodružstvím…. Stále je to však svět natolik jiný, že stojí za to si jej dopřát. Není to jen globalizované totéž na zvláštní způsob, ale zásadní jinakost.“*

Reálné zkušenosti soudobých Evropanů s Orientem jsou nezřídka odrazem skutečných či fiktivních zkušeností s imigranty. Počty imigrantů v Evropě významně narůstají od roku 1980, kdy se začala projevovat nerovnost mezi bohatými a chudými zeměmi. V roce 2008 přišlo do Evropy zhruba 3,8 milionů cizinců. Nejméně 2,3 milionů z tohoto počtu v Evropské unii zůstalo. Největší počty imigrantů směřovaly do Německa, Španělska, Spojeného království a Itálie.

V roce 2005 žilo v Německu zhruba 82 milionů obyvatel, z toho přibližně 7 milionů cizinců, což je přibližně 9% populace. Největší, turecká menšina, čítala zhruba 1,7 milionu. Arabové převážně z Maroka, Tuniska, Libanonu a Iráku představovali zhruba 300 000 obyvatel. Poslední období krize před vypuknutím arabského jara zaznamenávaly statistiky spíše úbytek imigrantů. Největší příliv Turků nastal od 60. let v důsledku vystavění berlínské zdi, která zabránila náboru pracovních sil z východního Německa. Turecko trpělo v té době velkou nezaměstnaností a zároveň masivním přírůstkem obyvatelstva. Turecká vláda se obrátila na Německo s žádostí o pomoc. Velkou roli tehdy sehrál i nátlak Spojených států na německou vládu. Imigranti, kteří byli do Německa najímáni jako levná pracovní síla, pocházeli z nejchudších částí Turecka, byli téměř bez vzdělání, bez znalosti německého jazyka a tím i bez jakékoli snahy se integrovat. V roce 2005 bylo mezi migranty v Německu přibližně půl milionu lidí starších 60 let. Turečtí senioři by se sice mnohdy rádi vrátili zpět do vlasti, ale prakticky to už není možné. Děti, přátelé i všechny kontakty mají v Německu. Ve své původní vlasti se neorientují. Islám jako náboženství není v Německu uznán a neexistuje zde ani zastřešující organizace, která by byla vyjednavačem se státními institucemi a tlumočila potřeby muslimů v zemi. Výuka islámu v Německu probíhá na státních školách, není však centrálně regulována. Školství je v kompetenci jednotlivých spolkových zemí.

V Rakousku žilo v roce 2009 zhruba 500 000 muslimů. Islám v Rakousku má v rámci Evropy dlouhou tradici a dodnes výjimečnou pozici. V 16. a 17. stol. se část Rakouské monarchie ocitla v područí Osmanské říše. Dvakrát byla Vídeň ve „smrtelném“ nebezpečí (1529 a 1683), přičemž to byli zejména muslimové z Bosny, kteří po vítězném tažení Osmanů žili na území rakouské monarchie. V roce 1878 se po okupaci Bosny a Hercegoviny ocitlo na území Rakousko-Uherského mocnářství přibližně 500 000 muslimských obyvatel. V roce 1912 bylo „islámské náboženství hanafitského směru“ prohlášeno za státem uznané a muslimům přiznána stejná práva jako vyznavačům ostatních náboženství. Větší skupiny imigrantů začaly do Rakouska přicházet v průběhu šedesátých let 20. století, kdy se republika dostala do období ekonomické konjunktury. Velká skupina imigrace zasáhla Rakousko zejména v letech 1986-1992, kdy sem přicházeli hlavně Turci a muslimští obyvatelé Jugoslávie. Výuku náboženství v Rakousku zajišťují personálně příslušné církve nebo

komunity a financuje stát. Ve školním roce 1982/83 bylo v souvislosti s uznáním islámu jako státního náboženství zahájeno vyučování islámu ve veřejných školách.

Ve Španělsku žilo před vstupem do Evropské unie v roce 1986 zhruba 242 tisíc cizinců, tj. 0,63% španělské populace. Od roku 2000 Španělsko absorbovalo přibližně 6 000 000 imigrantů, což je nárůst více než 12% obyvatel. Kromě imigrantů z Rumunska jsou velmi početní také uprchlíci z latinské Ameriky. Z Arabů tvoří nejpočetnější skupinu Maročané. Španělsko je v imigraci na druhém místě ve světě hned za USA. Vysoké počty imigrantů se vysvětlují nejen tím, že Španělsko bylo koloniální velmocí, ale také polohou země a porézností hranic. Islám je ve Španělsku od roku 1992 uznáván jako jedno z oficiálních náboženství a obdobně jako v Rakousku islámská zastřešující organizace zajišťuje výuku islámu na školách. Podle čísel muslimské organizace ve Španělsku zde žije 1 498 707 muslimů, což je 3% populace. Zhruba 25 000 připadá na muslimy-konvertity z řad ne-imigrantů, kteří se snaží o návrat k tzv. původní identitě Španělska.

Ve Francii je od revoluce 1789 nezákonné shromažďovat údaje o obyvatelstvu podle jejich etnického a původu a náboženského vyznání. Odhaduje se, že přibližně jedna pětina Francouzů, tj. 13 milionů, je jiného než francouzského původu. Zhruba pět milionů pochází z arabských zemí, z oblasti Maghrebu (Alžírsko, Maroko, Tunisko). Jako sekulární stát Francie neuznává právně žádnou náboženskou instituci ani ji finančně nepodporuje, zaručuje však právo svobody vyznání. Náboženské orgány mohou vykonávat pouze náboženskou činnost, nikoli vzdělávací. Na základních školách se náboženství vyučovat nesmí, na středních školách je výuka povolena mimo řádné vyučovací hodiny. Náboženská výuka probíhá v rodinách muslimů a v mešitách. Zákonem z r. 2004 je na francouzských veřejných školách zakázáno nosit náboženské symboly. V roce 2010 schválil francouzský senát nový zákon, který zakazuje nošení burek a nikábů na veřejném prostranství (ulice, restaurace, škola, nemocnice, veřejná doprava).

Na území Spojeného království žilo v r. 2010 dle odhadů přibližně 2,9 milionu muslimů, tj. 4,6% populace. Islám je v Británii druhé nejrozšířenější náboženství. Největší zastoupení mají muslimové z Pákistánu, Bangladéše a Indie (1,2 miliony). Po druhé světové válce v roce 1948 bylo 800 milionům obyvatel britských kolonií umožněno žít a pracovat ve Spojeném království, aniž by potřebovali víza. Většina britských muslimů je přesvědčena, že se s nimi ve Spojeném království zachází lépe než v jiných evropských zemích. V Británii např. proti nošení šátku ve škole nikdo nic nenamítá. Londýn se stal také útočištěm mnoha extrémistů, kteří byli ve svých rodných arabských zemích odsouzeni k dlouhým trestům vězení. Shovívavý postoj britských úřadů se začal měnit po teroristických útocích 11. září 2001 a po útocích v Londýně v roce 2005. Stát církve nefinancuje. Náboženské komunity ve Velké Británii mají právo zřizovat si své vlastní školy. Tyto školy pak mají právo na určité dotace, jsou-li schopny splnit určité minimální standardy.

Ve všech zemích Visegrádské čtyřky je muslimská komunita ve srovnání se zeměmi západní Evropy nepatrná. Roli hraje jazyk, sociální výhody, větší míra tolerance i velikost komunit, které poskytují lepší zázemí pro imigranty. V 70. a 80. letech přijížděli do Polska studenti ze spřátelených zemí Blízkého východu, z nichž někteří v Polsku zůstali. Od 90. let minulého století přijížděla do Polska muslimská inteligence, obchodníci a uprchlíci.

Odhaduje se, že v současnosti žije v Polsku kolem 20 000 muslimů. Jedna pětina všech polských muslimů je tvořena starousedlíky z řad Tatarů, kteří se zde usídlovali od 13.-14. stol. Zbývající část tvoří nejrůznější skupiny ze zemí jako Egypt, Sýrie, Libanon, Jordánsko, okupovaná Palestinská území, Alžír, Irák, Jemen, Tunisko. Jsou mezi nimi bývalí a současní studenti, obchodníci a profesionálové zejména z Turecka, diplomaté, ekonomičtí migranti, uprchlíci a v neposlední řadě také sami Poláci, kteří přestoupili na islám a jejichž počet v poslední době roste. Přestože je Polsko bezesporu nejreligióznější zemí Visegrádské

čtyřky (96% obyvatelstva se hlásí ke katolicismu), jedná se ve srovnání s Českou a Slovenskou republikou o výrazně tolerantnější prostředí.

Osmanská přítomnost na Slovensku trvala 150 let. Konec přinesla až porážka Turků u Vídně v roce 1683. Teprve roku 1685 však byly osvobozeny Nové Zámky a trvalo ještě další dva roky, než se podařilo vytlačit osmanské posádky z území Slovenska. Arabové dnes přicházejí na Slovensko ve velkém množství zejména jako klienti lázeňských služeb do Piešťan. Tradice těchto návštěv byla zavedena od 70. let, kdy se zde léčili zranění z blízkovýchodních vojenských konfliktů. Převládá klientela z oblasti Zálivu, Libanonu a Libye. Trvale žijících muslimů je na Slovensku přibližně 5000, původem většinou ze Sýrie, Iráku a Palestiny, bývalých Sovětských republik a Čečenska. Islám na Slovensku není uznán jako oficiální vyznání. Pro to, aby se tak stalo, existuje na Slovensku podmínka podpisu 20 000 dospělých praktikujících muslimů s tím, že uvedou všechna svá osobní data. Podle zástupců slovenských muslimských komunit je Slovensko v současnosti méně tolerantní než před 100 lety. Odpor slovenské oficiální administrativy vůči registraci muslimů a stavbě mešity je největší ze zemí Visegrádské čtyřky.

Pokud jde o Maďarsko, po připojení Bosny a Hercegoviny k Rakousko-Uherské monarchii v roce 1878 přišlo do Uher minimální množství muslimů. V roce 1916 byl po vzoru Rakouska i v Uherské části mocnářství uznán islám jako oficiální náboženství jako gesto zejména pro bosenské vojáky. V současném Maďarsku islám uznáván není. Pro získání uznání je zapotřebí 2/3 většiny hlasů v parlamentu. 14.7.2011 proběhlo poslední hlasování, k němuž muslimové upínali naděje. V roce 1988 byla zaregistrována Maďarská islámská komunita. Podle sčítání lidu v roce 2001 se hlásilo k islámu 3 201 obyvatel Maďarska. Podle odhadů maďarské islámské obce žije v Maďarsku přibližně 31-32 000 muslimů.

Při celkovém přehledu muslimů v Evropě nelze zapomínat na významnou menšinu na Balkáně, která vznikla na území bývalé Osmanské říše. V evropské části Turecka je podíl na celkovém obyvatelstvu 98%, v Albánii 70%, Bosně a Hercegovině 43%, Makedonii 30%, Černé Hoře 20%, Srbsku včetně Kosova 17%, Bulharsku 9% a Řecku 1,5%. Celkem žije na Balkáně přes 15 miliónů muslimů.

Podle všech statistik nejsou Arabové v Evropě největší migrační skupinou. Islám je obdobně jako křesťanství misionářské náboženství, a je proto spojován s hrozbou. V evropském povědomí však přežívá zkratkovité pojetí, že Muslimové = Arabové, protože Korán je psán arabsky.

V Československu byla první muslimská obec *(Moslimská náboženská obec pro Československo) de facto* založena v roce 1934. Během války byla nacisty podporována. Po válce však svou činnost obec sama ukončila. Po únoru 1948 nastalo období, kdy členové muslimské obce nebyli ani pronásledováni, ani jim nebyla povolena aktivní činnost. V 90. letech obec obnovila svoji činnost. V roce 2004 bylo registrováno Ústředí muslimských obcí jako právnická osoba působící na území České republiky. V roce 2006 došlo k rozdělení muslimské obce na Islámskou nadaci a islámské centrum v Praze a v Brně. V roce 1998 byla v Brně otevřena nová mešita. Islámská obec v ČR funguje jako právnická osoba. Má povolení k porážkám zvířat halal způsobem, nemá však právo vyučovat náboženství na státních školách ani vykonávat duchovní činnost v armádě a věznicích, uzavírat náboženské sňatky a zřizovat náboženské školy. Pro získání těchto práv český zákon stanovuje desetiletou čekací dobu a shromáždění 10 000 podpisů dospělých muslimů s trvalým pobytem na území ČR.

Česká politická scéna je naladěna spíše protiislámsky. Podle českých a slovenských muslimů se dnes stalo módní ikonou být proti islámu. Hanobení muslimů a kritika přítomnosti muslimů v Evropě - ve středoevropském prostoru - se stává součástí politického boje v rámci volebních kampaní nejrůznějších typů voleb. Podle komentářů se v Čechách a na Moravě výstavba mešit nebo kandidatura muslimů do místních zastupitelstev stává součástí místních

volebních kampaní stran spíše marginálnějšího významu typu Suverenity Jany Bobošíkové. *„Chceme hájit náš křesťanský prostor,“* prohlašuje Bobošíková. Známým kritikem islámu je bývalý předseda KDU-ČSL, Cyril Svoboda, který se nechal před volbami v roce 2010 slyšet slovy: *„Muslimů si velmi vážím, jedna mešita v Brně ale stačí“*. Do povědomí muslimů se zapsal expremiér Miloš Zeman, když v rozhovoru pro časopis Reflex v srpnu 2011 prohlásil: *„Umírněný muslim je stejný protimluv jako umírněný nacista“*.

Historie arabské imigrace v Čechách se datuje od 60. let 20. století. Česká republika však na rozdíl od ostatních zemí Evropské unie, zejména západních, neabsorbovala větší počty muslimských gastarbeiterů. Počátkem 70. let sice probíhala vážná jednání tehdejšího federálního ministra práce M. Štancela s jeho egyptským protějškem Mahmúdem Gharíbem o přijetí egyptských stavebních dělníků, avšak neschopnost dořešit některé praktické detaily (např. transfer výdělků) a pak ochlazení vzájemných vztahů mezi oběma zeměmi vedlo k zastavení těchto jednání. Arabové sem přijížděli téměř výhradně na studia. Během válek v 90. letech přišlo do České republiky mnoho uprchlíků z Bosny, Čečenska a Dagestánu. Po zklidnění situace u nich doma se vracejí. Nyní k nám přicházejí Kazaši a Uzbeci. Počet muslimů v České republice podle odhadů nepřesahuje požadovaný *numerus clausus*, tj. 10 000 osob. Průzkum veřejného mínění STEM v roce 2009 zjistil, že tři čtvrtiny Čechů vnímají islám negativně. Každý druhý si myslí, že kvůli nim hrozí náboženská válka. Stejný počet by zakázal stavbu mešit. Znalosti o islámu jsou ovšem mezi Čechy velmi malé.

V rámci výzkumu arabské komunity v České republice byl proveden průzkum formou autobiografických dotazníků a interview. Cílem interview bylo narovnat mediálně vytvořený obraz, že co Arab to muslim a islamista, a tím potenciální terorista, nastínit alespoň orientačně složení arabské komunity v ČR, kde mnoho z jejich členů jsou buď křesťané, nebo nepraktikující, dále vývoj komunity, způsob života a problémy, jimž jednotlivci v ČR čelí. Zvláštní důraz byl kladen na problematiku smíšených manželství a druhé generace. Interview byla uskutečněna v Praze a Brně, respondenti pocházeli i z jiných měst.

Nejstaršími respondenty byli bývalí studenti (absolventi ČVUT v Praze, VUT v Brně, Vojenské akademie v Brně, Vysoké školy zemědělské a chemicko-technologické), kteří sem přicházeli počátkem 60. let v rámci mezistátních dohod z Iráku, Sýrie a Palestiny, také z Libanonu a Jordánska. Řada z těchto studentů po dokončení řádného studia pokračovala v doktorském studiu a získala titul CSc. Nejčastějšími respondenty byli dřívější občané Sýrie, z nichž mnoho žije dnes v Brně. Imigranti z Iráku tvoří druhou nejpočetnější skupinu dotazovaných. Jedná se o zastoupení všech generací. Významnou je generace let 60., ale i imigranti z nedávných válečných konfliktů. Na třetím místě jsou zastoupeni imigranti z Palestiny. Interview byla prováděna s částí arabské komunity, která je sekulární, tj. formálně jsou muslimové, avšak nepraktikující – takových byla většina respondentů. Část dotázaných se nebála o sobě prohlásit, že jsou nevěřící *„káfir“* a že náboženství je podle nich *„opium lidstva“*. Takováto interview byla uskutečněna spíše v restauracích a kavárnách. V interview v mešitách se jednalo většinou o muslimy sunnitského vyznání. U respondentů ze Sýrie se vyskytoval mnohdy velmi multikulturní původ.

Pozoruhodnou kapitolu, která by si podle některých českých konvertitů zasloužila vědecký výzkum, představují české manželky – muslimky, které konvertovaly k islámu poté, co se vdaly za Araba. Zejména však v poslední době vzrůstající počet Češek konvertitek, které se k islámu dostaly z vlastního přesvědčení ještě před tím, než se provdaly za Araba anebo jsou dosud svobodné a svůj protějšek hledají mezi muslimy.

Pokud jde o zvyky, které arabská komunita v Čechách dodržuje, většinou slaví svátky muslimské i křesťanské, a to i v rodinách, kde jsou oba manželé Arabové – praktikující muslimové. Většina respondentů konzumuje smíšenou stravu. Stravu tvoří většinou kombinace arabského (středomořského – italského, řeckého) i českého jídla. U křesťanů praktikujících i nepraktikujících i některých sekulárních Arabů zde dlouhodobě usazených je

běžná i konzumace vepřového masa. Nejčastěji bylo jmenováno vepřo-knedlo-zelo, vepřové řízky, jeden z křesťanů jmenoval jako jedno ze svých oblíbených jídel vepřové koleno.

Praktikující muslimové se vepřovému masu vyhýbají. Z českých oblíbených jídel většina z dotázaných jmenovala na prvním místě shodným počtem hlasů: svíčkovou na smetaně a guláš. Další v pořadí byla uváděna pečená kachna nebo husa-knedlík-zelí, hovězí na česneku, roštěná, telecí, smažené žampiony, smažený sýr, kuřecí řízek v bramboráku, plněné knedlíky masem, ovocné knedlíky, lívance, buchtičky s krémem, vánoční cukroví. Česká jídla část dotazovaných konzumuje během týdne, arabská vzhledem k náročnosti přípravy zpravidla přes víkend.

Pokud jde o diskriminaci, velká část dotázaných nikdy žádnou nepocítila. Většinou se jednalo o příchozí původem z Libanonu, Sýrie, částečně z Palestiny, Jordánska a Iráku. Většina z nich tvrdila, že jim ostatní Češi říkají, že jako Arabové nevypadají. V případě, že jsou trochu tmavší pleti, s diskriminací se setkávají. Nejčastěji zaznívalo: *"černá huba"*, *"černej je tady"*. *„Co tady děláš ty černá hubo."* *„Ty černochu, co tady děláš za naše peníze"*. *"Terorista - čau, kde máš ty bomby"*. Ženy-muslimky, které nosí šátek, si však na diskriminaci stěžovaly. Jako příklad uváděly nadávky: *„Ty krávo, běžte si tam do tý vaší Saúdský Arábie."* Jedna žena uvedla, že ženy přestávají nosit šátek, protože jedou např. s kočárkem a starší lidé se sehnou nad kočárkem a řeknou: *„Takové krásné dítě a taková ošklivá maminka."* Problémy ve školce uváděla jedna žena původem ze Sýrie. Učitelka nechápala, že nezná české písničky a básničky (byť všeobecně známé - skákal pes přes oves, pec nám spadla) a nemůže je tedy se synkem procvičovat. Několikrát žádala, aby jí básničky nebo písničky dali vytištěné, protože rukou psané texty jsou pro ni obtížně čitelné, ale nestalo se. Také žádala kopii týdenního programu, aby mohla na něj synka připravit, marně.

Mezi českými nevládními organizacemi, které se angažují v kulturní spolupráci s arabskými zeměmi, zaujímá specifické postavení Společnost česko-arabská. Ve své činnosti navázala na Československou společnost pro mezinárodní styky (ČSMS), založenou Janem Masarykem a ustavenou jako jednu z prvních nevládních organizací 1. července roku 1946. V roce 1989 spolupracovala ČSMS s 62 společnostmi ve 46 zemích Evropy, Asie, Afriky, Ameriky a Austrálie. ČSMS se podílela také na koordinaci družebních vztahů. Koordinovala celkem 148 družebních vztahů československých měst, okresů a krajů se zahraničními partnery ve 29 zemích. Vnitřně byla ČSMS rozdělena na teritoriální výbory, které přímo spolupracovaly se svými partnery v příslušné zemi nebo oblasti. V čele každého z výborů stály politické osobnosti, většinou ministři federálních nebo národních vlád, místopředsedové Federálního shromáždění nebo národních rad. Vlastní výkonnou činnost zastávali místopředsedové placeni ministerstvem zahraničních věcí. Funkci výkonné místopředsedkyně Arabského výboru zastávala od r. 1972 Ing. Marie Hrušková, manželka bývalého velvyslance v Kanadě, Kongu a Iráku. Kromě ní zaměstnával výbor ještě výkonného tajemníka, kterým byl koncem 80. let arabista Mgr. Jaromír Marek, pozdější velvyslanec v Alžírsku.

Společnost československo-arabská byla ustavena 23. října 1990. Valná hromada se konala v sále domu Správy služeb diplomatického sboru v Praze za přítomnosti členů arabského diplomatického sboru. Předsedou byl zvolen PhDr. Jaroslav Šabata, ministr vlády ČR. Společnost byla zpočátku součástí Střediska pro nevládní styky Federálního ministerstva zahraničních věcí v Praze, které bylo později změněno na Odbor krajanských a kulturních vztahů. Působnost byla celorepubliková.

Po rozpadu Československa a vzniku samostatné České republiky schválila Společnost česko-arabská změnu stanov a od 15. února 1993 působí na území České republiky. V letech 1992-1994 ve společnosti působily např. ex-ministryně kontroly Ing. Květoslava Kořínková jako předsedkyně Sdružení přátel Egypta. Předsedkyní Sdružení přátel Tuniska byla tehdejší ex-ministryně obchodu Ing. Vlasta Štěpová. V roce 2005 se stala Společnost česko-arabská jedním z prvních členů české sítě Nadace Anny Lindh. Podle zprávy předsedy Společnosti

Ing. J. Regnera, kterou přednesl na valné hromadě v roce 2006, uspořádala Společnost česko-arabská jen za 15 let své existence téměř 500 přednášek, seminářů, konferencí, promítání filmů a podílela se na 186 výstavách. Zhruba stejný počet akcí uspořádaly i pobočky v Brně, Plzni, Hradci Králové. SČA přispěla také k překladatelské a publikační činnosti. Vydávala až čtyři čísla Bulletinu ročně, vydala Sborník z konference o česko-arabských vztazích a přispěla také k vydání překladů arabské poezie. Dále to byly přednášky, semináře, výstavy, večery u příležitosti významných dní arabských zemí, večery poezie a kultury, orientální trhy (bazary) v Náprstkově muzeu a Botanické zahradě v Praze i dalších městech, zájezdy do arabských zemí a plesy. Společnost se také spolupodílela na mnoha akcích příbuzných nevládních organizací jako Společnost přátel Afriky, Opus Arabicum, Kontinenty aj. Jako hlavní cíl si společnost stanovila přibližovat české veřejnosti kulturu, historii a život obyvatel arabského světa, pomáhat česko-arabskému porozumění a překonávání xenofobních sklonů a rasismu.

Jádrem vedení Společnosti česko-arabské i Společnosti přátel Afriky bývali a jsou většinou nadšenci a dobrovolníci z řad diplomatů a expertů - inženýrů nejrůznějších oborů od stavebních, geologických, přes zemědělské, ekonomické a vojenské, kteří v zemích Blízkého východu a Afriky strávili část života. Velmi aktivně se hlavně zpočátku 90. let ve vedení Společnosti prosazovali lékaři, kteří měli v Africe a na Blízkém východě velmi dobré renomé. V Libyi pracovaly stovky československých expertů, v Tripolisu byla československá nemocnice. Českoslovenští odborníci mapovali celé území Libye a prováděli geologický průzkum.

Společnost česko-arabská se také zasadila o vznik Česko-arabské obchodní komory. Ve spolupráci s Hospodářskou komorou a Kontinenty pro spolupráci se zeměmi Asie, Afriky a Latinské Ameriky a pod patronací Ministerstva zahraničních věcí a Ministerstva průmyslu a obchodu České republiky uspořádala dne 8. června 1994 v kongresovém sále Černínského paláce Konferenci o česko-arabských vztazích k ustavení Česko - arabské obchodní komory. Na konferenci se sešlo více než sto čtyřicet účastníků a hostů. K zakladatelské smlouvě připojilo své podpisy třicet firem, investičních fondů a bankovních domů, mezi něž patřila např. Škoda koncern Plzeň, Třinecké železárny, ČKD - Elektrotechnika, Československá obchodní banka, Komerční banka, ABBEJF, A-Invest aj.

Celkově lze konstatovat, že situace vnímání islámské kultury a arabské komunity v České republice není diametrálně odlišná od té v západní Evropě. Faktem zůstává, že v zemích Visegrádské čtyřky není arabská komunita velká. Xenofobie, kampaň proti multikulturalismu a protiislámské výroky politiků se objevují téměř ve všech zemích Evropské unie.

Aktivity Barcelonského procesu, Unie pro Středomoří a evropských nevládních institucí typu nadace Anny Lindh se v poslední době míjejí účinkem. Výsledkem je, že se nůžky mezi oběma břehy Středozemního moře stále více rozvírají. Jedna z priorit Barcelonského procesu - požadavek zlepšení postavení žen v arabských zemích má katastrofální výsledky. Evropská unie je jako celek neschopna se dohodnout na jednotném přístupu vůči událostem „arabského jara“, vše tak zůstává na jednotlivých státech. Celkový výsledek je pro země Blízkého východu devastující. Neblahým vývojem stále více trpí také státy jižní Evropy.

Problémem v Evropě i v České republice zůstává zjednodušující mediální propaganda. Typický je pohled na islámskou civilizaci jako na jednotnou civilizaci - jednotný nehybný blok. Dále vytváření předsudků typu, že každý Arab je muslim, a tudíž potenciální terorista. Přitom dnešní starší a střední generace imigrantů pocházejících z arabských zemí, kteří přišli do Čech před rokem 1989 většinou na studia, jsou spíše sekulární. V dalších generacích - děti a vnuci zpravidla neumí arabsky. Smíšené sekulární rodiny dodržují většinou svátky pouze české, konzumují českou stravu, mnohdy včetně vepřového masa. Je mezi nimi také mnoho

křesťanů. Faktem však je, že se česká muslimská společnost více radikalizuje, jak upozorňují arabisté i sami muslimové. Umírnění zakladatelé islámské obce, jako byl Mohamed Ali Šilhavý, bývalý imám pražské islámské obce Emir Omič nebo konečně i oba předsedové islámských obcí v Praze a Brně, RNDr. Vladimír Sáňka a Ing. Hassan Muneeb Alrawi začínají být střídáni nástupci s kontakty na bohaté sponzory ze zemí Zálivu.

Orientální kultura je součástí evropské od antiky. A slovy Edwarda Saida - hovořit o nějaké nezávislé čisté kultuře nelze, všechny kultury se navzájem prolínají, všechny jsou hybridní, heterogenní. Valná část věcí (například dudy či dechovka), o nichž jsou zapřisáhlí odpůrci multikulturalismu přesvědčeni, že jsou typicky evropské nebo dokonce české, má svůj původ v Orientu. Neexistuje snad jedinec, který by se neobdivoval lednickému minaretu nebo maurské vodárně. Stavba brněnské mešity se však musela bez minaretu obejít a dokonce nesmí být téměř vidět, aby nenarušila okolní panelákovou zástavbu. Odpor českých institucí proti výstavbě mešit je kontraproduktivní. Ponecháme-li stranou, že lázním Teplice v Čechách nebo Darkov na severní Moravě tak unikají značné zisky, způsobuje tento zákaz právě živelný a nekontrolovatelný vznik různých podomních mešit.

Zastavení finanční podpory českým nevládním organizacím, k němuž nedávno došlo, je krátkozraké. Multikulturní výchova se těší mezi mladými lidmi velké popularitě, a to na základních, středních nebo i vysokých školách. Prakticky za režijní náklady mohou tyto organizace, které sdružují řadu výjimečných osobností, pomáhat pedagogům v tématech, kterým tito mnohdy nerozumí nebo na které ve školách nezbývá čas. Muzeím, galeriím, kulturním centrům mohou nabídnout své přednášky, fotografie, obrazy nebo jen zprostředkovat kontakt na příslušná velvyslanectví v České republice a další instituce evropské nebo arabské. Akce nevládních organizací, jako je Česko-arabská společnost, napomohly navazování kontaktů českých podnikatelů s představiteli arabských států.

Multikulturní dialog není věcí minulosti a jeho perspektiva může napomoci zabránění potenciálnímu střetu civilizací, jenž může hrozit vyhrocováním extrémních postojů jak na straně Západu, tak na straně islamistických radikálů vzešlých vítězně z „arabských revolucí“. Věřím, že sekulárně pojatá tolerance rozmanitých kultur zůstane základem nejen v Evropě a oblasti Středomoří, ale i na celé zeměkouli.

Bibliografie (výběr)

Prameny
Soukromé archívy a interview
Materiály Česko-arabské obchodní komory 1994-2001
Materiály Československé společnosti pro mezinárodní styky
Materiály IEMed (The European Institute of the Mediterranean)
Materiály Moslimské náboženské obce pro Čechy a Moravu a Islámské nadace v Praze
Materiály nadace Anna Lindh Foundation
Materiál rakouské nadace pro integraci
Materiály Společnosti československo-arabské 1991-1992
Materiály Společnosti česko-arabské 1992-2012
Narativní prameny

Literatura
Monografie

Ackerman G. M., *The Life and Work of Jean-Léon Gérôme*, London 1986.
Al Jawahiri (Muhammad Mahdí Al-Džawáhirí) největší básník moderní doby Iráku a všech Arabů. Praha 2007.
Arabské jaro rok poté. Naděje nebo zklamání?. Sborník textů. Praha, CEP č. 98/2012.
Bareš L., Gombár E., Veselý R., *Dějiny Egypta*, Praha 2009.
Barša P., *Západ a islamismus, Střet civilizací nebo dialog kultur?*. Brno 2001.
Barša P., *Orientálcova vzpoura /a další texty z let 2003 – 2011/*. Praha 2011.
Bárta M., Kovář M. a kol., *Kolaps a regenerace: Cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností.* Praha 2011.
Bečka J., Mendel M., *Islám a České země*. Praha 1998.
Blanka Matragi. Praha 2006.
Bogdanov I., *Avicenna*. Praha1978.
Bondy E., *Antická filosofie. Poznámky k dějinám filozofie*, 3. díl, Praha 1994.
Budil I. T., Fliedr B., Halík T., Hekrdla M., Komárek St., Krejčí O., Kropáček L., Mendel M., Nálevka Vl., Zbořil Zd., *Žhavé sondy deseti autorů - Střet civilizací?* Praha 2002.
Bureš J. (ed.), *Muslims in Visegrad*. Praha 2011.
Buruma Ian, Margalit Avishai, *Okcidentalismus*, *Západ očima nepřátel*. Praha 2005.
Cardini F., *Evropa a Islám,* Praha 2004.
Carollová Jill B., *Dialog civilizací. Gülenovy islámské ideály a humanistický diskurz.* Istanbul.
Červenková D., Rethmann Albert-Peter, *Islám v českých zemích*, Praha 2009.
De Libera Alain*, Středověká filosofie. Byzantská, islámská, židovská a latinská filosofie*. Praha 2001.
Dizy Caso E., *Les orientalistes de l´école Espagnole*. Paris 1997.
Drbohlav D. a kol., *Migrace a (i)migranti v Česku, Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Praha 2010.
Dziekan M. M., *Dzieje kultury arabskiej.* Warszawa 2008.
Festugière A.-J., *Epikúros a jeho bohové*. Praha 1996.
Filipský J. (ed.), *Kdo byl kdo. Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté.* Praha 1999.
Fleissig J., Bahbouh Ch., *Malá encyklopedie islámu*. Praha 1993.
Frouzová M., Al Oukla J., Procházková P., Jazairiová P., Al-Nakkáš F., Von Vrangler C., Hejlová S., Malá M., Gojdová M., Abraham K., Günes Ayata A., *Závoj a džíny. Ženy v islámském světě.* Praha 2005.
Frouzová M., Szcepanikova A., Schröm O., Procházková P., Boubeker A., Kimberly A., *Mříže v ráji. Muslimské ženy v Evropě.*Praha 2006.
Fontes rerum, *Co můžeme čekat od lidových revolucí v arabském světě (Prosperitu a demokracii, statisíce uprchlíků, chaos, islamismus anebo rozpadlé státy a la Somálsko?)* 2011.
Fukuyama F., *Konec dějin a poslední člověk*. Praha 1992.
Gombár E., *Úvod do dějin islámských zemí*. Praha 1994.

Gülen F., *Vstříc globální civilizaci Lásky a Tolerance*, Istanbul 2011.
Haja M., Wimmer G., *Les Orientalistes des Écoles allemande at autrichienn.* Paris 2000.
Hegyi K., Zimányi V., *The Ottoman Empire in Europe.* Budapest 1986.
Hlaváčová S., *Islám ve Spojených státech amerických.* Brno 2008.
Hourani A., *Islam in European Thought*. Cambridge 1991.
Hourani A., *Dějiny arabského světa od 7. století po současnost*, Praha 2010.
Huntington S. P., *Střet civilizací*. Praha 2001.
Jak staří Čechové poznávali svět. Praha 1984.
Janda A., Leitner N., Vogl M., *Chechens in the European Union.* Vienna 2008.
Juler C., *Les orientalistes de l´école italienne*. Paris 1987.
Kdo byl kdo – čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté. Praha 1999.
Khirdayer E., *Arabský svět – jiná planeta?* Praha 2011.
Klapetek M., *Muslimské organizace v Německu, Rakousku a Švýcarsku. Význam náboženství jako identifikačního prvku při integraci do západních společností.* Brno 2011.
Kopčan V., *Turecké nebezpečenstvo na Slovensku.* Bratislava 1986.
Kopčan V., Krajčovičová K., *Slovensko v tieni polmesiaca.* Bratislava 1983.
Krejčí O., *Válka.* Praha 2010.
Kropáček L., *Islám a Západ*. Praha 2002.
Kropáček L., *Duchovní cesty islámu.* Praha 1992.
Küng H., van Ess J., *Křesťanství a islám*. Vyšehrad 1998.
Laqueur W., *Poslední dny Evropy. Humanistická Evropa nebo islamistická Eurábie?* Praha 2006.
Lehmannová Z. a kol., *Paradigma kultur*. Plzeň 2010.
Lewis B., *Dějiny Blízkého východu*. Praha 1997.
Lewis B., *The Middle East and the West*. New York 1964.
Lewis B., *The Arabs in History*. London 1970.
Long Anthony A., *Hellénistická filosofie. Stoikové, epikurejci, skeptikové*. Praha 2003.
L´opera completa di Delacroix. Milano 1972.
Machovec D., *Dějiny antické filozofie*, Jinočany 1993.
Matragi B., *Literární biografie*. Praha 2006.
Mendel M., Ostřanský B., Rataj T., *Islám v srdci Evropy*, Academia, Praha 2007.
Muther R., *Dějiny malířství.* Svazek III – 18. a 19. století. Praha 1909.
Navrátilová H., *Egypt v České kultuře přelomu 19. a 20. století*. Praha 2001.
Pedziwiatr K., *Od islamu imigrantów do islamu obywateli.* Krakow 2007.
Pirický G., *Restrictive Legislation towards Numerically Small Religions in Slovakia: the Case of the Muslim Community. Postdoctoral research fellow at the Institute of Oriental Studies,* Bratislava 2010.
Pirický G., *Islam v Turecku. Fethullah Gülen a Nurcuovia.* Trnava 2004.
Pokorný J., *Dante*. Praha 1966.
Pokorný P., *Řecké dědictví v Orientu (Helénismus v Egyptě a Sýrii)*, Praha 1993.
Robinson F., *Svět islámu,* Praha 1996.
Rodinson M., *Europe and Mystique of Islam*. London 1988.
Rodrígez M. R. M., *Neexistující Al-Andalus. Jak intelektuálové znovu vymýšlejí islám.* Brno 2010
Rypka J.a kol., *Dějiny perské a tádžické literatury*, Praha 1956.
Said E. W., *Orientalismus, Západní koncepce Orientu.* Praha 2008.
Said E. W., *Covering Islam*. New York 1981.
Said E. W., *Orientalism*. New York 1979.
Sarazin Th., *Německo páchá sebevraždu. Jak dáváme svou zemi všanc*. Praha 2011.
Scheu H. Ch. (ed.), *Migrace a kulturní konflikty,* Praha 2011.
Sharples R.V., *Stoics, Epicureans and Sceptics. An Introduction to Hellenistic Philosophy*, London 1996.
Slobodník M., Pirický G., *Fascinácia a (ne)poznanie: Kultúrne strety západu avýchodu.* Bratislava 2003.
Smoláriková K., *Antická Libye*, Praha 2006.
Soukup V., *Dějiny antropologie*. Praha 2004.
Spencer R., *Islám bez závoje. Zneklidňující otázky o nejrychleji rostoucím náboženství.* Praha 2006.
Spengler O., *Zánik Západu. Obrysy morfologie světových dějin.* Praha 2011.

Svatý Korán, Praha 2000.
Svoboda L., Varcl L., Vidman L. a kol. *Encyklopedie Antiky.* Praha 1974.
Šabacká Y., *Konflikt a politika velmocí na Blízkém východě. Libanon – bitevní pole velmocí*. Plzeň 2011.
Sharpová E. a kol., *Máme se bát islámu? Západ a islám.* Praha 2006.
Šubrt J., Árnason J. P., *Kultury, civilizace, světový systém*. Praha 2010.
Thornton L., *The Orientalist, Painter-Travellers 1828-1908*, Paris 1983.
Uherek Z., Hošková S., Otčenášek J., *Úspěšné a neúspěšné strategie integrace cizinců,* Praha 2002.
Variace na Korán. Islám v diaspoře. Archív orientální. Česká řada. I. Praha 1999.
Verrier M., *The Orientalists*. London 1979.
Veselý R. (ed.), *Alois Musil, český vědec světového jména*. Praha 1995.
Veselý Z. (ed.), *Etnická různorodost jako zdroj konfliktů.* Praha 2005.
Voltaire – Myslitel a bojovník II, Církev – stát a právo. Praha 1957.
Wheatcroft A., *Nepřítel před branami. Habsburkové a Osmané v bitvě o Evropu.* Praha 2010.
Wheatcroft A., *Nevěřící. Střety křesťanstva s islámem v letech 638–2002*. Brno 2006.
Ženka J. a kol., *Středomoří v dějinách*. Praha 2012.

Články a studie

Disertační a diplomové práce

Periodika

Výstavy, prezentace, materiály ke konferencím

Internetové zdroje